

A FELSŐ MAGYARORSZÁGI MINERVA TÖRTÉNETÉHEZ.

Kassa város magisztrátusa 1824. augusztus 25-én ELLINGER ISTVÁN könyvárus kérelmét fölterjesztette a helytartótanácshoz,¹ melyben az *Felső Magyarországi Minerva* címen magyar időszaki irat kiadására kért engedélyt. A városi tanács pártolólag terjesztette föl a kérelmet; szerinte ELLINGER jóerkölcsű, derék, szorgalmas polgár, a magyar irodalom ügyének pártolója. A tanács a magyar nyelv használatát előmozdítandó, a folyóirat engedélyezését kérte.

Az engedélyező okirat szeptember 21-ről kelt és feltételül szabta, hogy a magyarnyelvű lap teljesen politikamentes legyen, minden politikai vonatkozású megnyilatkozástól szigorúan tartózkodjék és az előzetes cenzúrázás kötelezettségének eleget tegyen. Egyben értesítést kapott az engedélyezésről a kassai tanterületi főigazgató is, hogy a lap cenzúrázásáról gondoskodhassék.

A folyóirat a következő évben meg is indult, DULHÁZY MIHÁLY szerkesztésében és évenként három, majd négy szám jelent meg belőle. DULHÁZY, aki gróf DESSEWFFY JÓZSEF titkára volt, a gróf megbízásából indította meg a lapot és DESSEWFFY mindvégig szellemi irányítója maradt a *Minervának*. A nagyműveltségű államférfi a Felvidék szellemi életének központi irodalmi szervéül szánta a kassai lapot, mely az ország másik magas színvonalú folyóírata, a *Tudományos Gyűjtemény* mellett a korszerű művelődést, a nemzeti szellemet és a magyar tudományt szolgálja. Színvonalban sikerült is a *Tudományos Gyűjtemény* nyel egyenértékűt nyújtani és amellet sokoldalú, érdekes és aktuális érvényű lapot teremteni.

A *Minervában* az egykorú magyarság problémái szólaltak meg, kultúrszomja, multtisztelete, jövőhite, nemzetiségi aggályai,

¹ Országos Levéltár, Helytart. Dep. Rev. Libr. 1824 fons 23 pos. 1.

önfáltése, a reformkor munkavágyának boldog remegése. Gróf DESSEWFFY JÓZSEF, a magyar neohumanista műveltség e kimagasló alakja rányomta egyéniségének bélyegét a folyóiratra. Az eszmék áramlásának örvényes, sodró korszakában örök ideálok nyugodt-fényű pontja után igazodott, elmélyedő, komoly műveltsége az építő, folyamatos magyar munkát kívánta szolgálni. A görög-római klasszicitás és a kereszténység szelleme hajtották előre életútján, melyen az antik humanitás-eszmény és a kereszténység harmóniáját igyekezett létrehozni.

A lap ebben a szellemben készült és ha irányát csak kevesek tudták is követni, a nemzet nagy és jószándékú férfainak nemes küzdelméről, igaz törekvéseiről tett bizonyoságot.

Az új folyóirat az osztrák cenzúrával mindjárt megjelenése után összeütközésbe került és az összeütközések tovább tartottak a lap egész élete folyamán. Az első évfolyam 501—505. oldalán egy SZÉCHENYIHEZ intézett óda esett „súlyos kifogás alá“. Mikor SZÉCHENYI az 1825-i országgyűlésen egy esztendei jövedelmét ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság javára, a nemzeti ébredésbe vetett hitet erősítette meg azokban is, akik már a nemzeti pusztulás látomása felett borongtak. Gróf DESSEWFFY JÓZSEF a *Minerva* hasábjain lelkes ódában köszöntötte az adományozót. SZÉCHENYIBEN a nemzeti nyelv pártolóját ünnepli, az ifjút, aki nyugatra ment, hogy tanuljon s amit tanult, nemzete javára fordítsa. Az ifjú grófort hazánk őrangyala kísérte a tengeren túl: a görög hősök csontjai felett és Róma úri vidékein („ott szívta levegőjüket a Sixtusoknak, Scipióknak, Brutusok árnyaiban merengve“). Az követte őt a Szajna partjain élő víg faj között, az követte kivált a „zöldelve szomor sziget tájára, Neptun magzatához, kiket éleszt, emel, fékez szabadság s gőzzel is ütnek elé csudákat“. Nem hagyta el a Pireneusok alján sem, „szerencsétlen spanyolok között, kik, mint mi, úgy tűrnek kesergve, s hívek a szenvedelemben is csak“.

Most méh gyanánt gyümölcszel telve jön vissza közénk. Új tűz lobog föl általa, derül a homály, nincs olyan éj, mely befedje hírét. Az ősz költő is, kit a haza bánata már csak gúnyra ragadott, felhevült most és elővette rég heverő lantját, hogy újra daloljon. Most már reméli, hogy szózata fenn fog maradni, most már hisz a nemzet boldogabb jövőjében.

A költemény baj nélkül került át a hazai cenzúrán, Bécsben azonban újból cenzúrázták a nálunk megjelent könyveket. Az ottani felülvizsgálatnál szemet szúrt a hazafias érzéssel telített óda. Az 1826. május 5.-i udvari dekrétum² szerint az óda oly súlyos kifogások alá esik, hogy azonnal be kell vonni a könyvkereskedői forgalomból, a cenzor pedig, aki megadta rá az engedélyt, felelősséggel tartozik. Megparancsolták azért, kobozzák el a könyvtárakból és kölcsönkönyvtárakból a folyóirat kérdéses kötetét, és utasítsák a könyvrevizorokat, hogy az óda új kiadását valahogy meg ne engedjék. A helytartótanács megtette a szükséges intézkedéseket, a cenzort pedig felelősségre vonatta a kassai főigazgató útján. MÉSZÁROS JÁNOS cenzor, kassai jogakadémiai tanár a legnagyobb megdöbbenéssel értesült arról, hogy felelősségre vonják az óda engedélyezése miatt és hosszas mentegetőző iratban igyekezett magát tisztára mosni. Azzal védekezett, hogy az időben, mikor a költeményt cenzúrázta, szívgörccsökben szenvedett.

„Az utóbbi években — írja — annyira szenvedtem a görcsöktől, különösen a reggeli órákban, hogy állandóan gutaütés bekövetkezésétől lehetett félni. Orvosom tanácsára semmi olyannal nem foglalkozhattam, ami nagyobb testi, vagy szellemi megerőltetéssel jár. Betegségemnek eddigi tapasztalatom szerint az a természete, hogy testem elgyöngül és ítélőképességem és emlékezetem teljesen cserbenhagy... Dulházy Mihály szerkesztő azzal nyújtotta át az óda kéziratát, hogy előző nap kapta azt Pozsonyból, és a szerző fölötte kívánja, hogy a szedés alatt álló kötetben megjelenjék. Kért tehát, hogy azonnal nézzem át, mivel a nyomdász már be akarja fejezni a kötetet. Hogy panaszra ne adjak okot, mintha a hazai irodalom előhaladásának rosszakarátulag szegődnék ellene, kérelmét teljesíteni kívántam. Távozása után azonban szívdobogásom annyira erősödött, hogy az olvasást kénytelen voltam megszakítani és másnap estére halasztani. Miután addigra kissé megkönnyebültem, újból hozzáláttam föltett munkámhoz és a revizori jegyzőkönyv fölvetéléhez, de remegő jobbam csak nehezen engedelmeskedett... Így a testi és szellemi gyöngeség okozta, hogy a fatális órában csak költői szárnyalást látam, és semmi olyat, ami a cenzúra szabályaiba ütköznék. Már negyedik éve, hogy ennek a jelen időkből különösen nehéz, munkával és kellemetlenségekkel teljes feladatnak — mint a királyi helytartótanács előtt ismeretes — teljes igyekezettel és legjobb tudásom szerint szándékoztam megfelelni és most komoly igyekezetemmel ellentétes véletlen azt eredményezi, hogy ahonnan elégtételt reméltem kapni, szomorúságot kell merítenem. Ez az egyetlen, amit megmentésemül teljes lelkiismerettel felhozhatok, s ha ez csekély súlyúnak látszik, másik ítélőszékhez, Őfelsége veleszületett kegyességéhez fogok mély alá-

² Rev. Libr. 1826. fons 7. pos. 16.

zattal menekedni, melynél a nem rossz szándékból, hanem a szellemi gyöngeségből a helyes útról letérők mindig biztos menedéket találnak. Harmincnyelc év óta szolgálom felséges uralkodómat és még egyszer sem kaptam felülről rendreutasítást.“

MÉSZÁROS professzor kegyelemért könyörgött, a főigazgatót pedig kérte, támogassa esedezését. Ennyi megalázkodás — egy Széchenyit dicsőítő óda átengedéséért. A főigazgató felmentő ítéletet javasolt. A helytartótanács pedig a cenzor betegsége idejére helyettes megállapítását tanácsolta a halasztást nem tűrő munkák elvégzésére. Mindez hiába volt. Az augusztus 25.-i dekrétum megparancsolta MÉSZÁROS megfeddését, mert előzetes vizsgálat nélkül átengedte a hazafias ódát.

A folyóiratba pedig a költemény eltávolítása után a nyomdász új lapokat ragasztott, melyek csupa kifogástalan dolgot tartalmaztak: a gyászoló szülő panaszát, egy verset a fülemüle haláláról és annak bizonyítását, hogy egyedül az erény szerezhethet boldogságot.

Az 1827.-i évfolyamban TERHES SÁMUEL kassai református lelkész egy cikke esett kifogás alá. „Nincs több magyar e földön, mint mi“ — kiáltott fel ebben a szerző. Olyanok voltak Ázsia térségei, miután mi kijöttünk onnan, mint aratás után a tarló. Kőrösi is, aki elment társakat keresni, olyan, mint a gyermek, aki a rétre megy négylevelű lóherét lelteni. Egyedül vagyunk, magyar sziget. Csodálatos, hogy az idegen népek tengerében nyelvünk ily tisztán, épen megmaradt és nem keveredett másokkal, mint a latin és gótus, melyből az olasz lett, vagy a római és kelta, melyből a francia keletkezett. Csodálható-e, ha féltékenyek vagyunk nyelvünkre; ha az olasz operának, melynek Flórencben tapsolnánk, a német szomorújátéknak, melyre külföldön könnyeket hullatnánk, itt hidegek maradunk? Csodálható-e, ha a nyakas magyar úgy megy el a német színház előtt, mint a zsidók mehettek el idegen istenek szobrai előtt? Csodáljuk és elismerjük más nemzetek nagyságát, de saját földünkről senki sem űzhet el bennünket.

Ekkor már új cenzor, MAGYAR JÓZSEF professzor vizsgálta Kassán a folyóiratokat. A figyelmeztetéstől ő sem menekedett meg. Mert — DRESCHER budai revizor szerint — ilyen extravagáns felkiáltásokkal, mint az idézettek, a különböző nyelvű lakosok lelkébe könnyen kölcsönös gyűlölet plántálható. ELLIN-

GERT, a kiadót pedig figyelmeztették, hogy pontosan tartsa be a lap engedélyezésekor megszabott föltételeket és politikai tárgyú közleményeket ne vegyen a folyóiratba.³

A következő évfolyamban KISS KÁROLY egyik cikkéhez csillag alatt jegyzetet közölt. Ebben fájdalmát fejezte ki afölött, hogy a hazai műemlékeket nem őrzik kellő kegyelettel és a sorok közül ki lehet olvasni — legalább is a budai cenzor ezt olvasta ki —, hogy eközben Szent István barbár módon megcsonkított székesfehérvári bazilikájára gondolt. „Én megkönnyeztem azon szent omladékok mostoha esetét — írja —, sírva búcsúztam el tőlük, megvallom azon helyébek (!) felemelkedő roppant épület bennem igen visszás indulatokat szült, nem tartanám csudának, ha hogy az ókor megbántódott lelke bosszút állana az újkor fényleni törekésző hiúságán.“ MAGYAR JÓZSEF-et ismét megintették, a kiadó pedig újból figyelmeztetést kapott, hogy a jövőben tartózkodjék minden „éles és sértő kifejezéstől“.⁴

MAGYAR JÓZSEF professzor és revizor kijelentette, hogy a kifogásolt iratot előzetesen nem revidálta és a kézirat egyáltalában nem cenzúráztatott. ELLINGER bevallotta, hogy a nyomtatás engedély nélkül történt és a szerkesztőket, meg szedőit vádolta a visszaélés elkövetésével. DRESCHER budai cenzor szerint, akinek az ügyet véleményezés végett kiadták, a nyomdász vádja rossz-akaratu és ezen módon magát a jövőre nézve is ki akarja vonni a felelősség alól, visszaélések esetére. Az engedély megszerzése a nyomdász kötelessége. DRESCHER szerint ELLINGER annál inkább megérdemli a figyelmeztetést, mert a cenzor fájdalmas védekezéséből kitűnik, milyen kínos szenzációt keltett a vélt hanyagság miatt kapott hivatalos szemrehányás, melyet teljes mértékben a nyomdász érdemelt ki. ELLINGER túlkapásait, szerinte, semilyen cenzori tekintély megfékezni nem képes és csak a politikai hatóságok erélye teremthet itt rendet.

Egy másik gyanús cikk, mely Napoleon hadvezetési elveiről szólt, szintén fölkeltette a budai cenzor figyelmét, azonban a különböző katalógusokban való lázas keresés után sem találta fel az eredetijét (*Maximes sur la Guerre de Napoleon*) sem az eltiltott, sem az átengedett könyvek között. Szerinte az ilyen fordítások

³ U. o. 1828. fons 4. pos. 54—55.

⁴ U. o. 1829. fons 4. pos. 39.

kiadását, hol az eredeti mű a bécsi katalógusokban még nem jelent meg, fel kell függeszteni, vagy az illetékes cenzornak a fordítás az eredeti művel együtt felsőbb helyre való terjesztés végett benyújtandó.

A helytartótanács november 10-én meghagyta a kassai városi tanácsnak,⁵ hogy ELLINGERT, aki nem akadályozva a visszaélések miatt több ízben a főigazgatóság útján kapott figyelmeztetésektől, ez intésekre nemcsak, hogy nem tért észére (non respuit), hanem újra kihágásokat követett el, idézze a magistratus consessus elé és a helytartótanács nevében a legerélyesebben feddje meg és a királyi cenzúra-rendeletek legpontosabb betartására figyelmeztesse, hozzátéve, hogy a jövőben a legkisebb hasonló kihágás esetén nemcsak a folyóirat kiadásának jogától, hanem nyomdászti iparjogától is meg fog fosztatni. DRESCHERnek pedig meghagyták, hogy a jövőben a *Minervában* esetleg megjelenő katonai tárgyú cikkeket vizsgálja át és ha megjegyzése van rájuk, erről a helytartótanácsnak tegeyen jelentést.

Ugyanez évben I. Rákóczi Ferenc életrajzát akarta közölni a *Felső Magyarországi Minerva*, BÁRÁNY ÁGOSTON tollából. Ezt már nem merte a kassai cenzor sem engedélyezni és fölküldte előzetesen a helytartótanácsnak⁶ fölülvizsgálás végett. Az értekezés mottója NAGY FERENC ódáiból van véve és így hangzik:

*Ha nemzetednek bús ügye tégedet
Törésre szólít, mégy örömet; magad'
Feláldozod, hogy a Dühösség
Vért ne igyon remegő vidékin.*

Mondanunk sem kell, hogy az életrajz nem jelenhetett meg. Pedig maga az értekezés, a jelmondattal ellentétben, igen lojális hangon íródott, érezhető belőle, hogy a szerző mindúntalan a cenzori vörös plajbászra sandított és ilyenkor igen lehalkította hangját. A királyról a legnagyobb tisztelettel beszélt, a „felséges udvart” sem bántotta, legfeljebb, ha a bécsi minisztereket merte bírálni. Mégis, a hivatalos vélemény az értekezést mind az uralkodóra, mind a nemzetre nézve sértőnek találta, hangját gyűlölködőnek és irányzatát botránkoztatónak.

⁵ U. o. 1829. fons 4. pos. 123.

⁶ U. o. 1828. fons 4. pos. 12.

A jámbor könyvvizsgáló elborzadt a szerző merészségén, aki I. Rákóczi Ferencről így mert nyilatkozni: „Korai elhúnyta károsabb volt a honnak, mint soknak hosszú, de érzéketlen és kártékony élete, mert gyilkot nem mártott a hon szívébe s mert forrón tudá azt becsülni: a min a cudarok hidegen törtetek át.”⁷

Nem volt szabad ekkor a nemzet szabadsághőseire emlékezni, tilos volt SZÉCHENYIT dicsőíteni és nem engedték meg a magyarság jogainak hangoztatását. Ezek után valóban nem tagadhatjuk meg elismerésünket és tiszteletünket a szerkesztőktől, akik két fronton harcoltak, egyrészt a közönség érdektelensége, másrészt a hatóságok korlátoltsága ellen. Mert egyik vetekedett a másikkal, hogy a folyóirat életének véget vessen. Ilyen körülmények között merészség volt, sőt hőstettnek tekinthető egy folyóirat alapítása és életben tartása. És hogy a közönség érdektelensége nem volt kevésbé fojtó a cenzúra bilincseinél, bizonyítja, hogy a *Minerva* végül is, a sok betiltási fenyegetés után, nem a cenzúra tilalma, hanem előfizetők hiánya miatt volt kénytelen beszüntetni megjelenését.

SASHEGYI OSZKÁR.

⁷ A cenzori vörös plajbással ékeskedő kiadatlan kézirat az aktákhoz csatolva.